

Katarzyna Jolanta Bujalska<sup>1</sup>

ORCID: 0000-0002-2307-522X; [kjbujalska@gmail.com](mailto:kjbujalska@gmail.com)

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu

## „Jeśli chcesz być doskonały...” – tożsamość współczesnego pustelnika

### Streszczenie

Życie pustelnicze jest ogromnym darem dla Kościoła. Obecnie można zauważyć zwiększone zainteresowanie tą indywidualną formą życia konsekrowanego. Kobiety i mężczyźni udają się na współczesne pustynie, aby trwać w Bożej obecności i złączyć swoje życie z Ukrzyżowanym Chrystusem. Ich tożsamość na nowo została wytyczona po Soborze Watykańskim II w kan. 603 *Kodeksu prawa kanonicznego*. Zwraca on uwagę na teologiczne (odsunięcie od świata, milczenie odosobnienia, gorliwa modlitwa, pokuta) i prawne (indywidualna forma życia, publiczna profesja trzech rad ewangelicznych oraz życie zgodne z statutem osobowym) elementy tożsamości pustelniczej.

**Słowa kluczowe:** pustelnik, życie konsekrowane, duchowość pustelnicza

### Abstract

“If Thou Wouldest Be Perfect...” – the Identity of the Modern Hermit

A hermit life is a significant honour for the Church. Currently, we can notice an increased interest in this individual form of consecrated life. Women and men go to modern deserts to stay in God's presence and unite their lives with the Crucified Christ. Their identity have redefined after the Second Vatican Council in canon 603 of the Code of Canon Law, which singles out the theological (retreat from the world, silence of seclusion, ardent prayer, penance) and legal (individual life form, public profession of three evangelical councils and life in accordance with the personal statute) elements of hermit identities.

**Keywords:** hermit, consecrated life, hermit spirituality

---

<sup>1</sup> Katarzyna Jolanta Bujalska – urodzona we Wrocławiu w 1995 roku. Ukończyła studia magisterskie na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. Obecnie studiuje w Szkole Doktorskiej PWT. Interesuje się życiem pustelniczym oraz duchowością Karmelu.

„Jeśli chcesz być doskonały, idź, sprzedaj, co posiadasz, i rozdaj ubogim, a będziesz miał skarb w niebie. Potem przyjdź i chodź za Mną” (Mt 19, 21) – podczas jednej z Eucharystii młody Antoni usłyszawszy te słowa sprzedaje cały swój majątek i oddala się na pustynię. Tym samym staje się protoplastą i ojcem życia pustelniczego<sup>2</sup>, które na przestrzeni dziejów Kościoła pociągnie za sobą na pustynię wiele kobiet i mężczyzn spragnionych doskonale naśladować Chrystusa. Obecnie życie eremickie<sup>3</sup> staje się coraz bardziej popularną formą indywidualnego życia konsekrowanego w Polsce, jak i na całym świecie<sup>4</sup>. Jest ono odpowiedzią na postawę świata, państwa, społeczeństwa, nowych trendów, które często kreują i wprowadzają człowieka w cywilizację śmierci. W dobie powszechnego konsumpcjonizmu, modernizmu, hedonizmu i relatywizmu ciężko jest wybrać drogę naśladowania Chrystusa. Sam Kościół cierpi teraz liczne prześladowania, które nie pozostają bez

---

<sup>2</sup> Zob. Atanazy Aleksandryjski, *Żywot św. Antoniego*, Warszawa 1987. Według świętego Hieronima twórcą życia eremickiego był święty Paweł z Teb. Źródła historyczne przemawiają jednak za świętym Antonim (Hermiasz, Sozomen, Sokrates Scholastyk). Świętego Pawła wspomina tylko w swoich Dialogach Sulpicjusz Sewer. Zob. P. Nehring, *Historia i retoryka w „Vita santi Pauli primi eremitaе” św. Hieronima*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia” 29 (1996) nr 309, s. 107–119.

<sup>3</sup> Należy tutaj wyjaśnić kilka pojęć. Słowo „eremita” można wywieść od greckiego słowa „eremia” oznaczającego po prostu pustynię, pustkowie lub od słowa „eremos” (ἐρημος), które tłumaczy się jako opuszczony, samotny, bezludny lub też właśnie jako określenie pustyni. Stąd nazwa „eremites” na określenie osoby udającej się na pustynię w celu samotniczego życia i głębszego naśladowania Chrystusa. Natomiast słowo „anachoreta” (ἀναχωρητής) wywodzi się od greckiego czasownika „anachoreo”, które oznacza wycofać się, ale też, co ciekawe powrócić. Anachoreza byłaby nie tylko zatem wycofaniem się z dotychczasowego życia, ale także powrotem do naturalności, powrotem do Boga. Zob. Z. Abramiczówna, *Słownik grecko-polski*, Warszawa 1958; R. Popowski, *Wielki Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 2006. Słowo pustelnik podobnie jak w grece wywodzi się od pojęcia pustyni/puszczy, a także od miejsca zamieszkania eremity, czyli pustelni. W literaturze, publikacjach naukowych, dokumentach Magisterium Kościoła pojęcia eremita, anachoreta i pustelnik są używane zamiennie, podobnie jak w tej publikacji. Wyjaśnienie pojęć znaleźć można także u św. Jana Klimaka w *Drabinie raj*, Kęty 2016 (zob. I 13, II 9, VII 50).

<sup>4</sup> W Polsce mieszka obecnie według informacji zamieszczonej na stronie Podkomisji KEP ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego pięciu konsekrowanych anachoretów. Według prowadzonych przeze mnie nowatorskich badań liczba ta jest większa i wynosi dziewięć konsekrowanych eremitów (jeden mężczyzna i osiem kobiet). W kilku diecezjach prowadzone są również przygotowania do złożenia profesji pustelniczej. Życie pustelnicze rozwija się prężnie także w Niemczech, Włoszech, Hiszpanii oraz Holandii.

wpływu na jego członków. Życie eremickie jest budowaniem „cywilizacji miłości”, jest powrotem do najgłębszych pragnień człowieka, do „angelikos bios”<sup>5</sup>, do źródła, którym jest Bóg. „Osoba powołana do życia konsekrowanego – pisze Jacek Kiciński CMF – opuszcza wszystko, aby Bóg stał się dla niej wszystkim. Jej życie ma być odtąd chwałą Boga”<sup>6</sup>. Wyjście na pustynię pustelników i pustelnic jest wymownym znakiem dla całego Kościoła, aby nigdy nie zapominał o swoim powołaniu, jakim jest nieustanne przebywanie z Bogiem. Owocem Soboru Watykańskiego II było z pewnością odkrycie na nowo i ponowne docenienie starożytnych form życia konsekrowanego. W dokumentach soborowych jednakże można znaleźć lakoniczne wzmianki o życiu pustelnicznym. Konstytucja o Kościele podkreśla, że życie według rad ewangelicznych na przestrzeni wieków było praktykowane we wspólnocie lub w samotności<sup>7</sup>. Natomiast Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* wprost wymienia życie eremickie, które nazywa dołkadtniejszym naśladowaniem Chrystusa<sup>8</sup>. Najpełniejszy wyraz odnowy i nowych narodzin życia anachoreckiego oraz określenie jego tożsamości znajduje swój wyraz w promulgowanym w roku 1983 Kodeksie prawa

---

<sup>5</sup> M. Bagin, A. A. Thiermeyer, *Meterikon. Mądrość matek pustyni*, tłum. B. Widła, Warszawa 2010, s. 13.

<sup>6</sup> J. Kiciński CMF, *Powołanie – konsekracja – misja. Personalistyczny aspekt teologii życia konsekrowanego we współczesnym Magisterium Kościoła*, Wrocław 2009, s. 12.

<sup>7</sup> Sobór Watykański II, Konstytucja *Lumen gentium*, 43: „Rady ewangeliczne dotyczące poświęconej Bogu czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, jako ugruntowane w słowach i przykładach Pana, a zalecane przez Apostołów, Ojców i doktorów Kościoła oraz pasterzy, są darem Bożym, który Kościół otrzymał od swego Pana i z łaski Jego ustawicznie zachowuje. Sama zaś władza Kościoła pod przewodnictwem Ducha Świętego zatroszczyła się o to, aby je tłumaczyć, praktykowaniem ich kierować, a nadto ustanawiać stałe, trwałe formy życia na radach tych oparte. Stąd też wyrosły niby na drzewie, które są cudownie i bujnie rozkrzewiło na roli Pańskiej z danego przez Boga załączka, rozmaite formy życia samotnego lub wspólnego”.

<sup>8</sup> Sobór Watykański II, Dekret *Perfectae caritatis*, 1: „Już od zarania Kościoła należeli do niego mężczyźni i kobiety, którzy przez praktykowanie rad ewangelicznych chcieli iść z większą swobodą za Chrystusem i dokładniej Go naśladować, a każdy z nich na swój sposób prowadził życie Bogu poświęcone. Wielu spośród nich, z natchnienia Ducha Świętego, bądź to prowadziło życie pustelnicze, bądź to tworzyło rodziny zakonne, które Kościół święty chętnie wziął pod opiekę i swoją powagą zatwierdził”.

kanonicznego (KPK) i promulgowanym w 1990 roku Kodeksie kanonów Kościołów wschodnich (KKKW).

## 1. Teologiczne elementy życia pustelniczego na podstawie KPK 603 § 1<sup>9</sup>

Uwzględnienie instytucji pustelnika w KPK z roku 1983, jest całkowitą nowością w stosunku do *Corpus iuris canonici* z roku 1917. W Kościele oczywiście przez ten cały czas istniała forma życia pustelniczego, lecz nie była ona skodyfikowana, ponieważ prawodawstwo kościelne nie brało pod uwagę życia pustelników w odosobnieniu, tzn. niemających związku z jakimś instytutem<sup>10</sup>. Sobór dostrzegając bogactwo i rozpowszechnianie się tej formy życia w różnych zakątkach świata, usankcjonował ją. Kanon 603 KPK 1983 składa się z dwóch paragrafów. Pierwszy porusza elementy teologiczne i duchowe życia anachoretycznego, drugi zaś wyodrębnia elementy prawne, aby to życie mogło zaistnieć i przyjąć formę kanoniczną. Cały kanon definiuje zatem tożsamość i wymagania odnośnie do tego szczególnego powołania, nadając życiu pustelniczemu status życia konsekrowanego, które może dotyczyć zarówno duchownych, jak i świeckich, mężczyzn i kobiet<sup>11</sup>. Paragraf 1 wyodrębnia charakterystyczne elementy duchowe i teologiczne, które są istotowe dla życia pustelniczego, zgodnie z tym, jak jest ono rozumiane przez Kościół katolicki<sup>12</sup>.

### 1.1. Odsunięcie od świata

Poprzez surowsze odsunięcie od świata, pustelnik, choć żyje w świecie, jest jakby nie ze świata. Nie zabiega o dobra doczesne, jest wolny

---

<sup>9</sup> KPK 1983, kan. 603 § 1: „Oprócz instytutów życia konsekrowanego, uznaje Kościół życie pustelnicze, czyli anachoretyczne, w którym wierni przez surowsze odsunięcie się od świata, milczeniem odosobnienia, gorliwą modlitwą i pokutę poświęcają swoje życie na chwałę Boga i zbawienie świata”.

<sup>10</sup> L. Leidi, *Tożsamość indywidualnych form życia konsekrowanego w Kościele*, Częstochowa 2015, s. 3.

<sup>11</sup> L. Leidi, *Tożsamość indywidualnych form życia konsekrowanego w Kościele*, s. 4.

<sup>12</sup> L. Leidi, *Tożsamość indywidualnych form życia konsekrowanego w Kościele*, s. 4.

od nich w myśl: „nie samym chlebem żyje człowiek, lecz każdym słowem, które pochodzi z ust Bożych” (Mt 4, 4b), a jego jedynym pragnieniem jest nieustanne przebywanie z Chrystusem. Tylko w oddzieleniu, prowadząc życie poza przemijalnymi sprawami świata, pustelnik może całkowicie poświęcić się życiu duchowemu (kontemplacyjnemu) i stworzyć intymną, osobistą relację z Jezusem. „Życie «pustelnika» od tej chwili – wyjaśnia bp Kiciński – polega na całkowitym oddaniu się sprawom Jezusa Chrystusa i Jego królestwa. Zakłada więc bycie do Jego dyspozycji<sup>13</sup>”. Bycie eremitą nie jest ucieczką od świata<sup>14</sup>, w dosłownym tego słowa znaczeniu. Anachoreta nie gardzi światem, nie ma go w nienawiści, nie porzuca go, ale jest to dla niego sposobność, aby spojrzeć na świat z szerszej perspektywy. Pustelnik dystansuje się od świata po to, by lepiej zrozumieć świat, ogarnąć jego najgłębszy sens, spojrzeć na to, co dzieje się w przez perspektywę ostatecznego celu<sup>15</sup>. Takie oddzielenie nie krępuje dążenia anachorety do Boga, ale daje mu możliwość głębszego wejścia w siebie i realizację swoich duchowych potrzeb. Taka postawa jest także znakiem dla całego Kościoła, aby skierował swój wzrok ku Niebu i zabiegał bardziej o dobra duchowe niż materialne. Eremita nie zrywa więzi ze światem, lecz odsuwa się od niego w tym celu, by być bliżej Boga i na Jego wyłączność. Odsunięcie pozwala w nieskrępowany i totalny sposób naśladować Chrystusa, służyć Mu w pełnym oddaniu się i wolności, by potem móc skuteczniej służyć światu zdobytą mądrością<sup>16</sup>.

---

<sup>13</sup> J. Kiciński CMF, *Powołanie – konsekracja – misja*, s. 64.

<sup>14</sup> Pojęcie „fuga mundi” (saeculi) w tradycji życia zakonnego oznaczało „oderwanie od świata”, nie raz błędnie pojmowane było jako ucieczka od świata, a nawet pogarda i nienawiść wobec niego. Istotna treść „fuga mundi” to wyrzeczenie się świata, modlitwa i życie w samotności. Łaska powołania zakonnego czy pustelniczego wymaga od osoby nie tylko zmiany fizycznego otoczenia, ale i zmiany wewnętrznej, polegającej na nawróceniu i nabraniu dystansu do świata, aby skuteczniej służyć Bogu. Za: P.P. Ogórek OCD, *Fuga mundi, w: Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków 2002, s. 293. Zob. także Ambroży, *O unikaniu świata*, Warszawa 1967.

<sup>15</sup> M. Ostrowski, *Pustelnik jako duchowy pielgrzym – próba pastoralno-teologicznej interpretacji migracji ascetycznej w oparciu o dokumenty Kościoła*, „Polonia Sacra” 21 (2017) nr 3 (48), s. 85–105.

<sup>16</sup> M. Ostrowski, *Pustelnik jako duchowy pielgrzym*, s. 89.

## 1.2. Milczenie odosobnienia

Milczenie dla pustelników stanowi jedną z najważniejszych praktyk ascetycznych. Lepszy sens oddaje tutaj łacińskie pojęcie użyte w kanonie, zaczerpnięte z duchowości kartuskiej – „solitudinis silentio<sup>17</sup>”, które można przetłumaczyć jako „cisza samotności”. W życiu pustelniczym nie chodzi tylko o milczenie zewnętrzne, które jest możliwe dzięki odosobnieniu od świata i samotności, lecz bardziej chodzi o ciszę wewnętrzną, która pozwala poznać tajniki swego najgłębszego ja, umożliwia słuchanie Boga i intymny dialog z Nim. „Głośniejsze niżeli w rozmowach – przekonuje Adam Mickiewicz – Bóg przemawia w ciszy. I kto w sercu ucichnie, zaraz Go usłyszy”<sup>18</sup>. Milczenie pozwala zatrzymać się eremiecie w natłoku spraw tego świata i nie uczestniczyć w nich, pozwala lepiej poznać siebie i uwolnić się od trosk i myśli, które krępują umysł i ciało, aby w sposób doskonały zjednoczyć się z Bogiem i wsłuchać się w Jego wolę. Catherine Doherty porównywała ciszę w życiu pustelnika do zamkniętego ogrodu, który jest jedynym miejscem, w którym dusza może spotkać Boga. Cisza jest święta, jest modlitwą ponad wszystkie modlitwy, prowadzącą ostatecznie do stałej pamięci o Bożej obecności<sup>19</sup>. W pielęgnowaniu ciszy pomaga samotność, można by rzec „nie ma samotności bez milczenia”<sup>20</sup>. Pustelnia ma być miejscem, gdzie anachoreta będzie do całkowitej dyspozycji Boga, gdzie nikt i nic nie będzie utrudniało mu zażyłości z Chrystusem i realizacji swego powołania. Pustelnicy poprzez ciszę samotności

ukazują każdemu wewnętrzny aspekt tajemnicy Kościoła, którym jest osobowa bliskość z Chrystusem. Ukryte przed światem życie pustelnika jest milczącym przeżywaniem Chrystusa, któremu oddał swoje życie, ponieważ jest On dla niego

---

<sup>17</sup> „Cisza zewnętrzna – mówimy, aby nas ktoś pokochał, docenił. Cisza wewnętrzna – to brak pragnień, trosk, niepokojów. Widzimy tylko Jego, widzimy tylko Jego we wszystkim. To rajska atmosfera, wielki spokój i wielka cisza – jesteśmy sami z Bogiem. Inni ludzie są daleko – to już niebo”, w: Mnich z zakonu kartuzów, *Szkoła ciszy*, Kraków 2007, s. 85 i 74.

<sup>18</sup> Adam Mickiewicz, *Zdania i uwagi z dzieł Jakóba Boehme, Anioła Szlązaka i Saint-Martina*, w: *Poezye*, t. 1, Kraków 1899, s. 281.

<sup>19</sup> Por. C. de Hueck Doherty, *Pustynia. Spotkanie Boga w ciszy, samotności i modlitwie*, tłum. D. Murawska, Kraków 2009, s. 14.

<sup>20</sup> C. de Hueck Doherty, *Pustynia. Spotkanie Boga w ciszy, samotności i modlitwie*, s. 16.

„Jeśli chcesz być doskonały...” – tożsamość współczesnego pustelnika

wszystkim. Na tym polega to szczególne powołanie, by na pustyni, właśnie w walce wewnętrznej, znaleźć chwałę Ukrzyżowanego<sup>21</sup>.

Pustelnik ma w niej przebywać zawsze, oczywiście poza okresami, które postanowił w swojej regule. Tomasz od Jezusa, wybitny karmelita bosy, pisał: „Opuszczanie celi jest okazją do poniesienia wielu szkód i wystawienia się na wiele zagrożeń duchowych”<sup>22</sup>. Z drugiej strony pustelnik powinien nie przyzwyczajać się do miejsca zamieszkania, aby być gotowym do opuszczenia pustelni i udania się do innej, gdy zdecyduje o tym biskup diecezjalny lub on sam, dla własnego pożytku. Przez przyjęcie takiej postawy realizuje idee ziemskiego pielgrzymowania<sup>23</sup>. Samotność jest specyfiką życia pustelniczego, które odróżnia je od innych form życia konsekrowanego. Tłumaczy to Jan Paweł II, stwierdzając:

Pustelnicy, pogrążeni w swojej samotności, nie tylko nie wyłamują się z kościelnej komunii, ale służą jej swoim specyficznym charyzmatem kontemplacyjnym<sup>24</sup>.

### 1.3. Gorliwa modlitwa

Modlitwa ma wyznaczać cały rytm dnia pustelnika. Zarówno KPK, jak i dokumenty traktujące o życiu anachoreckim nie podają konkretnej formy modlitwy. Natomiast dokument *Niektóre wskazania duszpasterskie dotyczące konsekrowanych pustelników i pustelnic*<sup>25</sup>, wydany w Polsce, podaje kilka ważnych zaleceń dla anachoretów. Podkreśla, że „podstawowym obowiązkiem pustelnika jest modlitwa”<sup>26</sup>. Pustelnik sam ma odnaleźć

---

<sup>21</sup> *Katechizm Kościoła katolickiego* (dalej: KKK), nr 921.

<sup>22</sup> Tomasz od Jezusa OCD, *Itinerarium pustyni*, Poznań 2016, s. 137.

<sup>23</sup> Myśl tą zaczerpniętą z monastycyzmu wschodniego rozwija Catherine „Człowiek pustyni, który opuszcza pustynię i zostaje pielgrzymem, jest prorokiem znajdującym już swoje powołanie. Nie pielgrzymuje po to, aby je odkryć, ale przybywa głosić Słowo Boże” (C. de Huelck Doherty, *Pustynia. Spotkanie Boga w ciszy, samotności i modlitwie*, s. 41).

<sup>24</sup> Jan Paweł II, *Vita consecrata*. Adhortacja o życiu konsekrowanym i jego misji w kościele i w świecie, 42, Wrocław 1999.

<sup>25</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie dotyczące konsekrowanych pustelników i pustelnic*, <http://www.ifzk.episkopat.pl> (1.06.2020).

<sup>26</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, <http://www.ifzk.episkopat.pl>, s. 6 (1.06.2020).

to, co dla niego jest najlepsze, swoją drogę modlitwy, która będzie prowadziła go do głębszego i doskonalszego naśladowania Chrystusa. Zaleca się tutaj praktykowanie modlitwy Jezusowej. Tomasz od Jezusa poleca także podejmowanie modlitwy aspiracyjnej, a także aktów strzeżystych<sup>27</sup>. Podstawą życia eremity ma być codzienny udział we Mszy Świętej<sup>28</sup>, a także rozważanie Pisma Świętego. Dokument zaleca usilnie adorację Najświętszego Sakramentu. Eremita, jeśli chce, może dołączyć do swej modlitwy różne pobożne praktyki takie, jak: „różaniec, Koronka do Bożego Miłosierdzia, Godzinki o Niepokalanym Poczęciu”<sup>29</sup>. Eremitom zaleca się również odmawianie Liturgii godzin oraz lekturę duchową<sup>30</sup>. Modlitwa w życiu anachorety może zatem przyjąć dwie formy – wewnętrzną oraz ustną<sup>31</sup>. Modlitwa ma być stałą więzią łączącą pustelnika z Bogiem, nieustannym wznoszeniem myśli do Niego i ustawicznym przebywaniem w Jego obecności. Idąc za wybitnym teologiem Wilfridem Stinissenem OCD, można by zdobyć się na odwagę i stwierdzić, że wielką, duchową korzyścią byłoby, aby każdy pustelnik czerpał inspirację z duchowego dorobku Karmelu. Duchowość karmelitańska kładzie bowiem duży nacisk na nieustanne trwanie w obecności Bożej, do czego przecież powołany jest każdy pustelnik. Stinissen pisze: „Modlitwa to nic innego jak życie w obecności Boga, które przenika światłem cały nasz dzień, to nieustanny wzrost Jezusa w ludzkiej istocie”<sup>32</sup>. Prawdę tę głębiej wyraził inny karmelita, mianowicie br. Wawrzyniec od Zmartwychwstania:

Trwać w Jego obecności oznacza znajdować upodobanie w Jego boskim towarzystwie i przyzwyczajać się do przebywania z Nim, mówiąc do Niego pokornie i czule,

---

<sup>27</sup> Tomasz od Jezusa OCD, *Itinerarium pustyni*, Poznań 2016, s. 126–127.

<sup>28</sup> H. Śmiarowski, *Stan pustelnic i pustelników. Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce*, <http://www.ifzk.episkopat.pl>, s. 6 (1.06.2020).

<sup>29</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 6.

<sup>30</sup> Jeśli chodzi o kapłanów, którzy zostali pustelnikami ich obowiązkiem z mocy samego prawa jest odmawianie Liturgii godzin (zob. KPK 1983, kan. 276 § 2 n. 3).

<sup>31</sup> Więcej na ten temat: Tomasz od Jezusa OCD, *Itinerarium pustyni*, Poznań 2016, s. 128–129.

<sup>32</sup> Por. W. Stinissen OCD, *Kiedy zapada noc. Droga modlitwy wewnętrznej*, Kraków 2019, s. 16–21



rozmawiając z Nim w każdym czasie i w każdej chwili, bez określonych zasad czy ograniczeń czasowych<sup>33</sup>.

#### 1.4. Pokuta

Życie eremity ma być ciągłym nawróceniem serca. Pustelnik sam wybiera, jakie praktyki ascetyczne pragnie wprowadzić do swojego życia. Mogą to być: post, umartwienia ciała itp. Asceza<sup>34</sup> pomaga w osiągnięciu pełnej dyspozycyjności wobec Boga, pozwala oczyszczać się nieustannie i wzrastać w cnotach. W życiu każdego eremity oznacza ona „odejście lub oderwanie od stworzeń”<sup>35</sup>. Asceza będzie ogołoceniem, kenozą na wzór samego Chrystusa, który „ogółocił samego siebie, przyjąwszy postać służy” (Flp 2, 7). Catherine de Hueck Doherty zauważa: „Ogołocenie oznacza nieustanną walkę ze swoimi planami, pragnieniami, potrzebami, a także z marzeniami i swoją wyobraźnią”<sup>36</sup>. Eremita codziennie składa na ołtarzu własną wolę, wszystko, kim jest, aby to Bóg mógł w nim wzrastać. „Dla Ciebie Panie cierpieć i być wzgardzonym”<sup>37</sup> – modlił się św. Jan od Krzyża. Pokuta uczy eremitę zależności od Boga, całkowitego zdania się na Niego i zaufania Mu. Sprawia, że anachoreta wychodzi poza siebie, nie skupia

---

<sup>33</sup> Wawrzyniec od Zmartwychwstania, *Pisma i rozmowy o praktyce Bożej obecności*, Poznań–Kraków 2002, s. 83.

<sup>34</sup> Zadaniem ascezy jest systematyczny i stały wysiłek, mający na celu zdobycie sprawności, głównie moralno-duchowej. Wymaga wyrzeczenia i przezwyciężenia siebie. Termin nie jest pochodzenia chrześcijańskiego, do teologii wprowadził go Filon Aleksandryjski. Asceza łączy się ściśle z mistyką i jej celem jest dojście do zjednoczenia z Bogiem. W sensie moralnym ascezę rozumie się jako ćwiczenie w panowaniu nad sobą, samokontrolę i środek do zdobycia cnoty. W aspekcie kultycznym asceza przygotowuje człowieka do sprawowania kultu, może to odbywać się poprzez post, wstrzemięźliwość seksualną itp. W sensie mistycznym asceza jest wysiłkiem podejmowanym, aby osiągnąć doświadczenie mistyczne. Trzeba jednak podkreślić, idąc za mistykami (św. Jan od Krzyża, św. Teresa od Jezusa), że doświadczenie mistyczne jest darem od samego Boga, darem niezasłużonym, który nie jest uwieńczeniem ascetycznego wysiłku. Ascezę najlepiej rozumieć jako udział w Misterium Chrystusa, jako życie w całkowitym posłuszeństwie wobec Jego woli i totalnym naśladowaniu Go. Asceza będzie, także znośeniem trudów życia, ciągłym umiarem i składaniem siebie w ofierze Bogu. Za: J.W. Gogola OCD, *Asceza*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków 2002, s. 63–66.

<sup>35</sup> J. Kiciński CMF, *Powołanie – konsekracja – misja*, s. 68.

<sup>36</sup> C. de Hueck Doherty, *Pustynia. Spotkanie Boga w ciszy, samotności i modlitwie*, s. 132.

<sup>37</sup> Por. M.D. Poinset, *Stromą ścieżką. Święty Jan od Krzyża*, Kraków 1991, s. 173.

się na swoim ja, lecz zwraca się w pełni ku Bogu, oddając się do Jego dyspozycji. Taka postawa zakłada duchowe ubóstwo, dzięki któremu Bóg staje się jedynym pragnieniem i celem człowieka. Asceza prowadzi do wyzwolenia od trosk doczesnych, do wolności wewnętrznej i pokoju serca, którym jest sam Chrystus.

## 2. Prawna tożsamość pustelnika

Kanon 603 §2 KPK<sup>38</sup> dotyczy prawnej, to jest kanonicznej sytuacji pustelnika. Kodeks prawa kanonicznego klasyfikuje życie pustelnicze jako indywidualną formę życia konsekrowanego, co znaczy, że anachoreta nie jest wcielony w żaden instytut życia konsekrowanego, lecz żyje samotnie. Obok życia pustelniczego do indywidualnych form życia konsekrowanego należy stan dziewic (*ordo virginum* – kan. 604) i stan wdów (*ordo viduarum*), o którym jednak KPK nic nie wspomina.

Na podstawie kan. 603 § 2 KPK 1983 i dokumentu Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego *Resource Material for the Discernment of Hermit Vocations according to canon 603* można wyróżnić normy, które eremita musi spełnić, aby został uznany prawnie przez kompetentną władzę kościelną. Są to: indywidualna forma życia, publiczna profesja trzech rad ewangelicznych na ręce biskupa diecezjalnego oraz życie zgodne z statutem osobowym, zatwierdzonym przez tegoż biskupa diecezjalnego<sup>39</sup>. Trzeba także podkreślić, że istnieje możliwość życia pustelniczego bez składania ślubów czy innych świętych więzów<sup>40</sup>.

---

<sup>38</sup> Kanon 603 § 2 KPK 1983: „Prawnie uznaje się za pustelnika osobę poświęconą Bogu w życiu konsekrowanym, jeśli poprzez ślub albo inne święte więzy zobowiązuje się publicznie wobec biskupa diecezjalnego do praktykowania trzech rad ewangelicznych i pod jego kierownictwem zachowuje właściwy tryb życia”.

<sup>39</sup> „Juridic Identity of the Vocation: The canon isolates a very specific form of hermit vocation. It is: an individual form of consecrated life; a life consecrated through public profession of the counsels received by the Diocesan Bishop; a life lived according to an approved eremitic Plan of Life, under the direction of the Diocesan Bishop” (tłum. własne), <http://diolc.org/wp-content/uploads/2016/11/DiscerningEremiticalLifeFromCongCL.pdf>, 2019 (29.05.2020).

<sup>40</sup> Istnieje możliwość prowadzenia życia pustelniczego, które nie będzie miało formy kanonicznej i zatem nie będzie uznane przez Kościół. Potwierdzenia można znaleźć w Katechizmie Kościoła katolickiego w punkcie 920: „Pustelnicy nie zawsze składają publicznie

## 2.1. Indywidualna forma życia – wymagania, formacja, pustelnia

Pustelnik wiezie życie samotne, nie podlega żadnym strukturom życia wspólnotowego. Jego powołanie jest specyficznym charyzmatem kontemplacyjnym<sup>41</sup>, które choć zakłada surowsze odsunięcie od świata, nie jest wyłamane z kościelnej wspólnoty. Trzeba tutaj zwrócić uwagę na przygotowanie do podjęcia życia eremickiego, które składa się z kilku ważnych etapów. Na samym początku określane są wstępne wymagania dla kandydata, który chce podjąć tę formę życia. Określenie norm z tym związanych należy do kompetentnej władzy kościelnej. W Polsce Episkopat wydał dwa dokumenty pomocnicze: *Niektóre wskazania duszpasterskie dotyczące konsekrowanych pustelników i pustelnic oraz Stan pustelnic i pustelników. Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce*<sup>42</sup>, które są zbiorem przydatnych wskazówek dla biskupów diecezjalnych. Należy tutaj jednak podkreślić indywidualność życia anachoreckiego, stąd ordynariusz miejsca może sam wydać odpowiednie dokumenty i statuty (np. po konsultacji z osobą zainteresowaną tą formą życia), które będą regulowały życie pustelnicze w jego diecezji. Wymagania wstępne, jakie musi spełnić kandydat do życia anachoretycznego są następujące: ma być wiernym Kościoła rzymskokatolickiego; musi kierować nim odpowiednia motywacja, to znaczy, powołanie nie może być odbierane jako ucieczka od świata, ucieczka od odpowiedzialności; nieumiejętność przyjęcia innego autorytetu niż swój; chęć wyróżnienia się w społeczeństwie czy wizja romantycznego życia<sup>43</sup>. Kandydat powinien mieć podstawowy cel, jakim jest chwała Boża i zbawienie ludzi<sup>44</sup>. Przyszły pustelnik musi mieć świadomość piękna, ale też i trudności związanych z podjętym rodzajem życia.

---

profesję trzech rad ewangelicznych, ale «przez surowe odsunięcie się od świata, milczenie, samotność, gorliwą modlitwę i pokutę poświęcają swoje życie na chwałę Boga i zbawienie świata» (kan. 603 § 1 KPK 1983)”. Taka forma życia pustelniczego jest dość popularna w USA, Niemczech, a także w Polsce. Takich pustelników nazywa się niezależnymi, bądź wolnymi.

<sup>41</sup> Jan Paweł II, *Vita consecrata*, 42.

<sup>42</sup> Dokumenty dostępne na stronie Podkomisji Konferencji Episkopatu Polski ds. Indywidualnych Form Życia Konsekrowanego: <http://www.ifzk.episkopat.pl/pustelnik.php> (1.06.2020).

<sup>43</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 6.

<sup>44</sup> Por. KPK 603 § 1.

Kolejnym wymaganiem stawianym kandydatom jest wiek. Dokumenty sugerują, że przyszły eremita powinien mieć ukończone 35 lat, jednak można spotkać granicę lat 30<sup>45</sup>, zatem biskup diecezjalny może sam ustalić granicę wieku w diecezji. Ważnym elementem jest również zdrowie fizyczne i psychiczne. Niezbędne są tutaj zaświadczenia lekarskie o dobrym stanie zdrowia. Eremita musi pamiętać, że utrzymuje się z pracy rąk własnych, że cała pustelnia jest na jego utrzymaniu, że trzeba o nią dbać, stąd ważna jest jego kondycja fizyczna. Życie w samotności wymaga przede wszystkim odporności psychicznej. Anachoreta powinien być osobą silną psychicznie, radzącą sobie z samotnością, milczeniem, odosobnieniem. Kolejnym wymaganiem będzie dojrzałość duchowa, kandydat ma być człowiekiem wiary, osobą o niezachwianej moralności, prowadzącą życie sakramentalne i na co dzień żyjącą słowem Bożym. W tym celu biskup diecezjalny może zweryfikować praktyki modlitewne przyszłego pustelnika, jego zażyłość z Bogiem, a także czy kandydat korzysta ze stałego spowiednictwa i kierownictwa duchowego. Kandydat zainteresowany życiem pustelniczym musi przedłożyć dokument potwierdzający swojemu biskupowi, iż jest osobą nieskrępowaną więzłem małżeńskim i jest wolny od innych zobowiązań pozamałżeńskich<sup>46</sup>. Osoby pozostające w zakonach, czy stowarzyszeniach życia apostołskiego muszą uzyskać zgodę swojego przełożonego na przebywanie poza domem instytutu, a także zakonnicy i zakonnice muszą ubiegać się o zgodę Stolicy Apostolskiej o opuszczenie konkretnej wspólnoty zakonnej, gdyż pustelnik nie przynależy do żadnego instytutu życia konsekrowanego<sup>47</sup>. Ostatnimi wymaganiami zalecanymi przez prawodawcę są: zabezpieczenie materialne, przyszły pustelnik powinien podać, z czego będzie się utrzymywał (konkretny rodzaj pracy, który nie tylko będzie źródłem

---

<sup>45</sup> Zob. Bruna od Maryi, *Eremityzm. Wprowadzenie w duchowość i praktykę życia pustelniczego*, Warszawa–Częstochowa 2016, s. 113.

<sup>46</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 6.

Rozwodnicy, a także osoby pozostające w separacji mogą zostać pustelnikiem po uzyskaniu dyspensy od biskupa diecezjalnego i spełnieniu poniższych warunków: gdy druga strona nie rości sobie praw małżeńskich zarówno w prawie cywilnym, jak i kanonicznym, oraz gdy dzieci osiągnęły pełny status prawny i są samodzielne.

<sup>47</sup> Ojciec Pustelnik, *Pustelnik w Kościele rzymskokatolickim*, Prawdźska 2005, s. 29.

utrzymania i pozwoli wypełnić świadczenia społeczne, ale także umożliwi zachować prawidłową kondycję psychofizyczną), jak będzie wyglądała kwestia przynależności pustelni – czy będzie jego własnością, czy będzie korzystał z niej na zasadach dzierżawy od osób prawnych, czy też fizycznych; oraz opinia proboszcza stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania kandydata. Biskup diecezjalny w uzasadnionych przypadkach może oprócz opinii proboszcza zażądać opinii innej osoby znającej kandydata, wskazanej przez niego<sup>48</sup>.

Formacja pustelnicza składa się z dwóch etapów. Pierwszym etapem jest formacja początkowa. Aby kandydat został do niej dopuszczony potrzebna jest rozmowa z biskupem diecezjalnym (dopuszcza się także jego delegata), który rozpoznaje powołanie anachoretyczne i motywy podjęcia życia pustelniczego. Jeśli rozmowa kończy się pozytywnym wynikiem, kandydat kompletuje potrzebne dokumenty – są to: „prośba kandydata skierowana do biskupa diecezjalnego, życiorys, metryka chrztu i świadectwo bierzmowania, zaświadczenie o stanie wolnym, opinia proboszcza, opinie lekarskie”<sup>49</sup> i dostarcza je biskupowi. Po analizie dokumentów i osobistym zastanowieniu, biskup dopuszcza kandydata do formacji początkowej, która odbywa się pod jego kierunkiem lub specjalnie wyznaczonej do tego osoby. Formacja początkowa składa się z dwóch faz. Faza pierwsza obejmuje tylko wiernych świeckich i trwa około 5 lat (biskup może skrócić ten czas do lat trzech jedynie w uzasadnionych przypadkach). W tym czasie kandydat pozostaje w świecie, to znaczy pełni posługę w swoim dotychczasowym środowisku, poszukuje miejsca, gdzie mogłaby stanąć pustelnia. Ważne miejsce na tym etapie zajmuje kierownik duchowy, wybrany przez kandydata i zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego. Sprawuje on opiekę nad przyszłym pustelnikiem, czuwa nad jego rozwojem, razem z nim rozeznaje powołanie i właściwie nim kieruje. W tym czasie kandydat spotyka się regularnie z osobą delegowaną od biskupa, która w jego imieniu sprawuje kontrolę nad prawidłowym przebiegiem formacji. Najważniejsza jednak na tym etapie jest formacja: ludzka (praktyczna), duchowa i intelektualna (teologiczna). Formacja

---

<sup>48</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 6.

<sup>49</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 4.

ludzka jest ściśle powiązana z doświadczeniem życiowym kandydata. Jako pustelnik będzie on musiał utrzymywać się sam, więc przydatnym w tym okresie jest nauczenie się bądź to nowego zawodu, który pozwoli zaspokoić podstawowe potrzeby materialne lub też kształcenie się dalej w swoim fachu, jeśli ten może być wykorzystany potem w eremie. Czas formacji ludzkiej jest ważny w rozeznawaniu powołania pustelniczego, ponieważ przyszły pustelnik nie może być osobą, która nie doświadczyła trudu pracy, nie była na własnym utrzymaniu itp. Praca jest jednym z podstawowych elementów życia eremity, pozwala zachować mu równowagę psychofizyczną, jest źródłem utrzymania, stąd nie można pominąć jej w fazie początkowej. Kolejną płaszczyzną do rozwoju jest formacja intelektualna. Dokumenty wydane przez Konferencję Episkopatu Polski zalecają, aby realizowała się ona

w ramach określonego studium biblijnego, patrystycznego, liturgicznego, sakramentologii, dokumentów Magisterium Kościoła powszechnego jak i partykularnego, a także uwzględnić w procesie formacji szereg tematów związanych z różnymi typami duchowości w Kościele, z tradycją Ojców pustyni, historią życia pustelniczego, regułami zakonnymi<sup>50</sup>.

Przyszły pustelnik ma być zatem człowiekiem dogłębnie wykształconym teologicznie. Ważna na tym etapie jest lektura dzieł ojców i doktorów Kościoła, mistyków, świętych. Formacja intelektualna może być odbywana w ramach studiów teologicznych (czy to dziennych, czy zaocznych), czy też indywidualnie w formie wybranej przez biskupa diecezjalnego, dostosowanej do kandydata. Formacja duchowa stanowi sedno przygotowania kandydata do życia pustelniczego: „Powinna być realizowane w sposób ciągły, w łączności z kierownikiem duchowym”<sup>51</sup>. Trzeba mieć na uwadze, że modlitwa jest najważniejszą płaszczyzną życia eremity. Kandydat powinien odnaleźć swój sposób rozmowy z Bogiem, w którym czuje się najlepiej. Jak zaznacza ks. Andrzej Muszala,

najwłaściwszą formą modlitwy pustelnika jest modlitwa kontemplacyjna. Pustelnikowi nie chodzi o to, by odmawiać wiele modlitw, czy odprawiać różne formy kultu religijnego; niektórzy tak czynią i są przekonani, że tym samym prowadzą

---

<sup>50</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 4.

<sup>51</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 4.

głębokie życie duchowe. Oczywiście wszystkie modlitwy są bardzo cenne, ale pustelnik żyje w milczeniu nie tylko zewnętrznym, ale także wewnętrznym. To Bóg mówi do niego, on zaś słucha. Jak Jan Chrzciciel, jak Antoni pustelnik, jak sam Jezus Chrystus. On otwierał się na Słowa Ojca: „Nie moja, lecz Twoja wola niech się stanie”. A zatem nie jest obojętne, jaką modlitwą żyje pustelnik<sup>52</sup>.

W tej fazie ważne jest uczestnictwo w Eucharystii (najlepiej codziennie), a także lektura Pisma Świętego (w tym zaleca się szczególnie Księgę Psalmów). Przyszły pustelnik musi wykształcić w sobie postawę modlitwy, zawierzenia Bogu i zdania się całkowicie na Niego. Formacja duchowa wymaga wysiłku i czasu, trwa ona nieustannie do końca życia. Ks. Andrzej Muszala wyróżnia jeszcze jedną formację, mianowicie psychologiczną. Przyszły pustelnik musi pamiętać, że żyje sam, musi radzić sobie ze swoimi emocjami i uczuciami, powinien dobrze poznać siebie, swoje możliwości i ograniczenia.

Faza druga obejmuje zarówno duchownych, jak i wiernych świeckich. Jest to czas próby, w który kandydat spędza już na pustelni. Trwa on podobnie jak faza pierwsza pięć lat, może być jednak skrócony przez biskupa diecezjalnego do czterech lat. Na tym etapie pustelnik realizuje elementy duchowe zawarte w kan. 603 § 1 (bez złożenia ślubów) oraz tworzy swoją regułę życia. Wskazane jest także coroczne spotkanie z osobą odpowiedzialną z ramienia biskupa diecezjalnego w celu kontroli przygotowań kandydata.

Pierwszy etap przygotowań, tj. formacja początkowa doprowadza kandydata do złożenia profesji czasowej, potem wieczystej. Kolejnym, drugim etapem jest formacja ciągła. Pustelnik po złożeniu ślubów nie zaprzestaje się rozwijać. Jest on zobowiązany do dalszego kształcenia się intelektualnego i do rozwoju duchowego. Biskup Jacek Kiciński CMF wyraża to w następujący sposób:

Punktem wyjścia do tak pojętej odnowy jest świadomość, że powołanie do życia konsekrowanego samo w sobie jest nieustannym rozwojem; jest rzeczywistością ciągle dynamiczną i kreatywną. Stąd też każda osoba konsekrowana znajduje się na drodze wzrastania w powołaniu ucznia Chrystusa. Jest to proces nieustannego

---

<sup>52</sup> A. Muszala, *Formacja do życia pustelniczego*, Sympozjum poświęcone życiu pustelniczemu *Duchowość pustelnicza – szanse i zagrożenia*, Warszawa 2016.

rozwoju osobowego, który polega na coraz pełniejszym przyjmowaniu Chrystusowego sposobu myślenia i coraz głębszym uczestnictwie w Jego oddaniu się Ojcu<sup>53</sup>.

Kształtowanie przyszłego eremity może również odbywać się na wzór formacji zakonnej<sup>54</sup>.

## 2.2. Publiczna profesja trzech rad ewangelicznych na ręce biskupa diecezjalnego

Po odbyciu formacji początkowej i jej pozytywnym zaakceptowaniu przez biskupa diecezjalnego kandydat zwraca się z prośbą do tegoż biskupa o dopuszczenie go do profesji pustelniczej<sup>55</sup>. Pierwsza następuje profesja czasowa. Jest ona składana na okres jednego roku i odnawiana przez pięć lat, chyba że biskup skrócił ten czas do trzech lat. Potem, „jeśli kandydat wyrazi takie pragnienie i biskup diecezjalny udzieli zgody”<sup>56</sup>, następuje profesja wieczysta. Dokumenty wydane przez Konferencję Episkopatu Polski podają wymagania, jakie musi spełnić przyszły eremita, aby mógł złożyć śluby. Pustelnik przekazuje regułę życia, która wcześniej została zaaprobowana przez biskupa diecezjalnego, składa oświadczenie finansowe („iż diecezja nie będzie ponosiła żadnej odpowiedzialności za zobowiązania podejmowane przez pustelnika”<sup>57</sup>), dołącza testament, prośbę o dopuszczenie do ślubów i opinię księdza proboszcza oraz „delegata biskupa odpowiedzialnego za formację”<sup>58</sup>. Konsekracja eremity dokonuje się w świątyni katedralnej (jeśli diecezja taką posiada) lub w innym, ważnym kościele, bądź kaplicy ze względu na to, że pustelnik jest konsekrowany dla całej diecezji. Obrzęd odbywa się w zgodzie z przepisami liturgicznymi zatwierdzonymi przez biskupa. Pustelnik sam opracowuje formułę profesji czy to czasowej, czy wieczystej, która jest zatwierdzana przez biskupa. Powinny znaleźć się w niej takie elementy, jak:

<sup>53</sup> J. Kiciński CMF, *Powołanie - konsekracja - misja*, s. 8.

<sup>54</sup> Więcej na ten temat zob.: Bruna od Maryi, *Eremityzm*, s. 115-127.

<sup>55</sup> „Profesja pustelnicza jest zobowiązaniem się kandydata publicznie, wobec biskupa diecezjalnego do praktykowania trzech rad ewangelicznych czystości, ubóstwa, posłuszeństwa oraz zachowywania statutu osobowego pustelnika” (H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 5).

<sup>56</sup> H. Śmiarowski, *Stan pustelnik i pustelników*, s. 4.

<sup>57</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 5.

<sup>58</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 5.



wezwanie do Boga w Trójcy Jedynej; imię i nazwisko pustelnika; zobowiązanie do praktyki trzech rad ewangelicznych<sup>59</sup>; odwołanie do statutu osobowego; określenie czasu zobowiązania (jeden rok/na całe życie); prośbę o przyjęcie składanego zobowiązania przez biskupa diecezjalnego; prośbę o błogosławieństwo biskupa na służbę w Kościele; miejsce i datę składanej profesji; podpis osoby składającej zobowiązanie pustelnicze; podpis biskupa diecezjalnego; podpisy świadków<sup>60</sup>.

Eremita może także w swej formule odwołać się do świętych bliskich jego sercu lub swoich patronów<sup>61</sup>. Po zakończeniu obrzędu profesji pustelniczej biskup wręcza na ręce pustelnika dekret potwierdzający złożone śluby. Także w księdze chrztów odnotowuje się ten fakt i wpisuje go do księgi osób konsekrowanych danej diecezji. Po konsekracji eremita może używać skrótu OVE<sup>62</sup> wpisanego za swoim nazwiskiem.

W materiałach pomocniczych dotyczących stanu pustelnic i pustelników czytamy: „Widzialnym znakiem konsekracji może być strój pustelniczy zatwierdzony przez biskupa diecezjalnego”<sup>63</sup>. Habit pustelnika nie jest habitem zakonnym, stąd musi on odróżniać się od strojów zakonników i zakonnice. Jeśli chodzi o duchownych zaleca się, aby ich strojem pozostała sutanna, która może być przepasana pasem. Natomiast dla świeckich strojem pustelniczym powinien być odpowiednio zmieniony strój monastyczny, odróżniający się jednak od stroju zakonnego (odpowiedniego koloru tunika bez kaptura i bez szkaplerza, przepasana pasem;

---

<sup>59</sup> Rady ewangeliczne są darem dla całego Kościoła (*Lumen gentium*, 43), natomiast w życiu pustelniczym, jak i w ogóle w całym życiu konsekrowanym przyjmują one formę radykalną. Są znakiem bezwarunkowego naśladowania Chrystusa, upodobnieniem swojego życia do Jego życia. W czystości pustelnik osiąga wewnętrzną wolność, może lepiej i głębiej miłować Boga i bliźniego; w ubóstwie odnajduje wolność od trosk doczesnych i zdaje się całkowicie na Boga, natomiast poprzez posłuszeństwo realizuje braterską wspólnotę. Przez ślubowanie tych rad sam Chrystus – ubogi, posłuszny, czysty – uobecnia się w życiu eremity. Por. H. Wejman, *Rady ewangeliczne*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków 2002, s. 740–741.

<sup>60</sup> H. Śmiarowski, *Stan pustelnic i pustelników*, s. 4.

<sup>61</sup> Przykład widać tutaj: „Niech łaska Ducha Świętego, wstawiennictwo Najświętszej Maryi Panny oraz św. Brunona Kartuza, patrona mojej drogi pustelniczej...”. Tekst pochodzi z obrzędu wieczystej profesji pustelniczej jednego z polskich eremitów (archiwum prywatne).

<sup>62</sup> *Ordo vitae eremiticae*.

<sup>63</sup> H. Śmiarowski, *Stan pustelnic i pustelników*, s. 4.

dodatkowo chustka jako nakrycie głowy w przypadku pustelnicy<sup>64</sup>). Strój więc jest osobistą decyzją pustelnika, musi on mieć jednak na uwadze, żeby było to odzienie skromne, proste, wygodne, dopasowane do obranego przez niego stylu życia. Pustelnik, choć żyje w odosobnieniu, pozostaje jednak znakiem przynależności do Boga.

### 2.3. Statut osobowy, czyli reguła życia pustelnika

Każdy pustelnik zobowiązany jest do stworzenia statutu osobowego, czyli spisania reguły życia, według której będzie organizował całe swoje eremickie życie:

Właściwie zredagowany statut osobowy przez pustelnika daje gwarancję owocnej służby Kościołowi w łączności z biskupem diecezjalnym oraz stwarza szansę pełnego rozwoju duchowego osoby pustelnika<sup>65</sup>.

Reguła musi zostać zaakceptowana przez biskupa diecezjalnego<sup>66</sup>. Jeśli chodzi o formę, w jakiej ma być spisana reguła Konferencja Episkopatu Polski nie podaje żadnych wymagań. Pustelnik może wzorować się na regułach starożytnych prawodawców życia monastycznego, czy też innych dokumentach należących do dorobku ojców i doktorów Kościoła, świętych itp. W statucie pustelnika powinny jednak znaleźć się odniesienia do takich kwestii, jak:

własne rozumienie życia konsekrowanego w odniesieniu do kan. 603; relacja do Biskupa i do Kościoła; sposób zachowania trzech rad ewangelicznych; miejsce pustelni; rozkład dnia, czas modlitw; praktyki ascetyczne; praca (ewentualnie sposób i miejsce sprzedaży wytworów pracy); odpoczynek; realizacja surowszej separacji od świata; możliwość świadczenia pomocy duchowej wobec przybywających po rady duchowe; zapisanie własnej charyzmatycznej opcji życia samotnego wynikającej z osobowości pustelnika; kontakty ze światem, wskazania dotyczące kierownictwa duchowego, ochrony swojej samotności – np. jak często i dla jakich koniecznych powodów mógłby opuszczać pustelnię<sup>67</sup>.

---

<sup>64</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 4. W Polsce można spotkać jednak konsekrowanych pustelników noszących szkaplerz, a także i kaptur.

<sup>65</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 5.

<sup>66</sup> Biskup ma także prawo zmienić niektóre artykuły zawarte w regule po uzgodnieniu skonsultowaniu ich z pustelnikiem.

<sup>67</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 5.

W kan. 603 KPK są określone elementy teologiczne, które pustelnik powinien zawrzeć w swojej regule i wyjaśnić, jak będzie je realizował. Należy tutaj uwzględnić rodzaje modlitw i praktyk ascetycznych i czas na nie przeznaczony (bardzo ważna jest w tym przypadku adoracja Najświętszego Sakramentu). Można wskazać duchowość, która nadaje kierunek w wyracowaniu stylu eremickiego. Anachoreta powinien także dobrze wyjaśnić swoje rozumienie odsunięcia (separacji) od świata i związaną z tym samotność, aby nic nie przeszkadzało mu w realizacji pustelniczej drogi. Warto tutaj zaznaczyć, jak miałyby wyglądać kontakty z rodziną, znajomymi, osobami, które odwiedzają pustelnię itp. Eremita, jeśli tylko ma takie pragnienie, może przyjąć osoby potrzebujące rady duchowej w swojej pustelni, w specjalnie wyznaczonym do tego miejscu. Pustelnik w swojej regule powinien także zawrzeć wyjaśnienie, na czym ma polegać jego relacja z biskupem i Kościołem lokalnym, na którego terenie znajduje się jego pustelnia. Biskup diecezjalny odgrywa bardzo ważną rolę w życiu pustelnika, bowiem jego „zadaniem jest popieranie życia pustelniczego i strzeżenie jego autonomii”<sup>68</sup>. Oprócz wspomnianych zadań biskup czuwa nad prawidłowym rozwojem życia anachorety<sup>69</sup>, „w duchu ojcowskiej troski”<sup>70</sup>. Biskup aprobuje miejsce na pustelnię, zatwierdza regułę i poprzez coroczne sprawozdanie z życia ekonomicznego eremity kontroluje jego poczynania. Biskup może zlecić specjalne zadanie pustelnikowi i także wyrazić zgodę na zmianę miejsca przebywania, gdy ten o to prosi<sup>71</sup>. Pustelnik musi także pamiętać w swojej regule o określeniu stosunku do parafii, na terenie której znajduje się jego pustelnia. Warto wspomnieć tutaj o uczestnictwie w Mszach Świętych, nabożeństwach, wydarzeniach parafialnych i ewentualnej pomocy, o którą może poprosić proboszcz parafii. W statucie osobowym eremita powinien podać sposób

<sup>68</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 2.

<sup>69</sup> Zaleca się, aby biskup spotykał się systematycznie z pustelnikiem dla podtrzymania duchowej więzi nie rzadziej niż raz w roku por. H. Śmiarowski, *Stan pustelnic i pustelników*, s. 2.

<sup>70</sup> H. Śmiarowski, *Niektóre wskazania duszpasterskie*, s. 2.

<sup>71</sup> „W wyjątkowych sytuacjach pustelnik może poprosić biskupa diecezjalnego o zgodę na zmianę miejsca zamieszkania – pociąga to za sobą zmianę jego statutu osobowego. W przypadku, gdy zmiana dotyczy zamieszkania w innej diecezji wymagana jest zgoda biskupów obu diecezji” (zob. H. Śmiarowski, *Stan pustelnic i pustelników*, s. 5).

realizacji trzech rad ewangelicznych – ubóstwa, posłuszeństwa i czystości oraz określić miejsce pustelni, bowiem jak przystało na indywidualną formę życia pustelnia stanowi najważniejsze miejsce dla eremity. Tutaj pustelnik modli się, odpoczywa, pracuje. Przede wszystkim ważna jest lokalizacja eremu. Pustelnik żyje samotnie i tej samotności nikt i nic nie może mu zakłócać. Stąd zaleca się, aby eremici wybierali na pustelnie miejsca odosobnione, znajdujące się w miarę daleko od skupisk ludzkich, gdzie bez przeszkód ochronią swoje surowsze odsunięcie od świata<sup>72</sup>. W Polsce pustelnicy wybierają najczęściej małe wsie – Sokolina, Wodynie, Bryksy.

D. J. Andres proponuje w swoich statutach, by pustelnie mieściły się w miejscach górzystych, mało uczęszczanych, oddalonych od miejsc zaludnionych, wystarczająco przestrzennych i w warunkach naturalnych, które są możliwe do zaakceptowania przez sposób życia pustelnika<sup>73</sup>.

W wyborze miejsca eremici powinni kierować się bliskością kościoła, w którym będą mogli uczestniczyć w codziennej Eucharystii, jak również miejscem, gdzie będą mogli nabyć artykuły potrzebne do życia. Trzeba pamiętać, że ostatecznie miejsce pustelni zatwierdza biskup diecezjalny. Jeśli chodzi o samą pustelnię, najlepiej żeby był to dom jednopoziomowy (jeśli pustelnik przewiduje powiększyć wspólnotę lub ma inne plany, np. prowadzenie rekolekcji, może powstać dom dwukondygnacyjny), otoczony wysokim murem lub drzewami. Powinna znajdować się w nim kaplica, w której za zgodą biskupa miejsca można przechowywać Najświętszy Sakrament. W eremie nie może zabraknąć miejsca do pracy (np. jakiś warsztat) oraz miejsca odpoczynku (sypialnia), a także pomieszczenia socjalnego (kuchnia, łazienka, ewentualnie spiżarnia). Jeśli anachoreta będzie chciał przyjmować gości, w eremie musi powstać specjalnie do tego przeznaczony pokój. Pustelnia ma być miejscem samowystarczalnym dla pustelnika, w którym będzie czuł się dobrze i komfortowo. Nie chodzi

---

<sup>72</sup> Znane są oczywiście przypadki anachoretów, mieszkających w dużych miastach, którzy na pustelnie wybierają mieszkania w bloku; zob. A.M. Leenen, *Współcześni pustelnicy*, Kraków 2013.

<sup>73</sup> Ojciec pustelnik, *Pustelnik w Kościele rzymskokatolickim*, s. 66.

tutaj jednak o komfort materialno-konsumpcyjny, lecz przede wszystkim o funkcjonalność<sup>74</sup>. Erem stanowi swoisty, mały klasztor dla eremity. To jest miejsce, gdzie toczy się jego całe życie. Anachoreta cały czas przebywa w pustelni, opuszcza ją tylko w niektórych przypadkach podanych w jego statucie osobowym. Stąd musi być to miejsce, które nie będzie ograniczało jego życia, nie będzie go komplikowało i utrudniało, ale znacznie je ułatwi. W eremie powinno znajdować się tylko to, co jest potrzebne do funkcjonowania. Wyposażenie ma być proste, skromne, lecz trwałe i solidne, żeby jak najdłużej mogło służyć. Jeśli eremita sam tak postanowi, bądź biskup diecezjalny zleci, pustelnia bądź jej część może być objęta klauzurą<sup>75</sup>. W regule pustelnik powinien także podać powody, dla czego i na jak długo opuszcza on pustelnię. Powody mogą być różne np. wyjazd na rekolekcje, urlop (zdrowotny), pustelnik sam je reguluje, nie powinien jednak opuszczać pustelni na długi okres czasu (miesiąc). Ważnym elementem reguły jest tak zwany rozkład dnia, który pomaga zachować równowagę i harmonię, a także podkreśla stałość w życiu eremity. Rozkład powinien być rozpisany co do godziny, z podaniem czasu na modlitwę, mszę, adorację Najświętszego Sakramentu, odpoczynek, pracę, posiłki, lekturę duchową. Pustelnik utrzymuje się sam, co służy jego równowadze psychofizycznej. Nie jest na utrzymaniu diecezji, stąd też jest zobowiązany do podjęcia pracy, którą określa w regule, wybranej przez siebie lub zasugerowanej przez biskupa diecezjalnego. Zaleca się, aby była to praca ręczna – wykonywanie jakiś przedmiotów, pisanie ikon. Jeśli pustelnikiem jest kapłan może on służyć swoją posługą np. podczas rekolekcji w pobliskiej parafii. Eremita może przyjąć jałmużnę, uprawiać na swoje własne potrzeby ogród itp. W statucie osobowym należy wspomnieć o roli kierownika duchowego, który czuwa nad prawidłowym rozwojem pustelnika, pomaga mu w realizacji osobistego charyzmatu i właściwie go ukierunkowuje.

---

<sup>74</sup> Por. Bruna od Maryi, *Eremityzm*, s. 69.

<sup>75</sup> Klauzura ma za zadanie ochronę osób pozostających w samotności, jest znakiem zanurzenia się w kontemplację i oddania wyłącznie Bogu. Ułatwia skupienie, modlitwę oraz praktykę trzech rad ewangelicznych. Jest włączeniem się w przeżywanie Męki Chrystusa. Zob. Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Instrukcja o życiu kontemplacyjnym i o klauzurze mniszek Venite seorsum*, Rzym 1969.

## Zakończenie

Tożsamość eremity od początku Kościoła pozostaje wciąż taka sama – trwać w Bożej obecności, naśladować Chrystusa i miłować Go niepodzielnym sercem. Wymagania, jakie stawia życie pustelnicze nie są nieosiągalne, nie są poza naszym zasięgiem. Wystarczy wsłuchać się w swoje serce, gdzie znajduje się głębia pustyni<sup>76</sup>. Bycie współczesnym pustelnikiem pozostaje wymownym znakiem czasem. Jest odpowiedzią na współczesny kryzys duchowości człowieka, który nosi w sobie nieustanny głód Boga. Wyraził to dobitnie Joseph Ratzinger:

Człowiek pragnie czegoś większego. Odczuwa głód wielkiej miłości, nieskończonego ukojenia, głód Boga. Jeśli nie zostanie on zaspokojony, człowiek na dłuższą metę nie może żyć, bo nie znajduje odpowiedzi na to, co najbardziej istotne<sup>77</sup>.

Odpowiedzią pozostają eremici, kobiety i mężczyźni naszych czasów, którzy poprzez oddalenie się na pustynię, wskazują drogę do samej Tajemnicy, do Boga, który jest blisko nas.

## Bibliografia

- Abramiczówna Z., *Słownik grecko-polski*, Warszawa 1958.
- Atanazy Aleksandryjski, *Żywot św. Antoniego*, Warszawa 1987.
- Bagin M. i Thiermeyer A.A., *Mędrość Matek Pustyni*, Warszawa 2010.
- Bruna od Maryi, *Eremityzm. Wprowadzenie w duchowość i praktykę życia pustelniczego*, Warszawa–Częstochowa 2016.
- de Hueck Doherty C., *Pustynia. Spotkanie Boga w ciszy, samotności i modlitwie*, tłum. D. Murawska, Kraków 2009.
- Gogola J.W. OCD, *Asceza*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków 2002, s. 63–66.
- Jan Paweł II, *Vita consecrata*. Adhortacja o życiu konsekrowanym i jego misji w kościele i w świecie, Wrocław 1999.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, Poznań 1994.
- Kiciński J. CME, *Powołanie – konsekracja – misja. Personalistyczny aspekt teologii życia konsekrowanego we współczesnym Magisterium Kościoła*, Wrocław 2009.
- Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1984.

---

<sup>76</sup> Por. C. de Hueck Doherty, *Pustynia. Spotkanie Boga w ciszy, samotności i modlitwie*, s. 95.

<sup>77</sup> J. Ratzinger, *Głód Boga. Kazania z Pentling*, Kraków 2016, s. 67.

Kongregacja Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Instrukcja o życiu kontemplacyjnym i o klauzurze mniszek *Venite seorsum*, Rzym 1969.

Leenen A.M., *Współcześni pustelnicy*, Kraków 2013.

Leidi L., *Tożsamość indywidualnych form życia konsekrowanego w Kościele*, Częstochowa 2015.

Mickiewicz A., *Zdania i uwagi z dzieł Jakóba Boehme, Anioła Szlązaka i Saint-Martina*, w: *Poezye*, t. 1, Kraków 1899.

Mnich z zakonu kartuzów, *Szkoła ciszy*, Kraków 2007.

Muszala A., *Formacja do życia pustelniczego*, Symposium poświęcone życiu pustelnictwu: *Duchowość pustelnicza – szanse i zagrożenia*, Warszawa 2016.

Nehring P., *Historia i retoryka w „Vita sancti pauli primi eremiteae” św. Hieronima*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Historia” 29 (1996) nr 309, s. 107–119.

Ogórek P.P. OCD, *Fuga mundi*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków 2002, s. 293.

Ojciec Pustelnik, *Pustelnik w Kościele rzymskokatolickim*, Prawdźiska 2005.

Ostrowski M., *Pustelnik jako duchowy pielgrzym – próba pastoralno-teologicznej interpretacji migracji ascetycznej w oparciu o dokumenty Kościoła*, „Polonia Sacra” 21 (2017) nr 3 (48), s. 85–105.

Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia, Poznań 2003.

Poinsenet M.D., *Stromą ścieżką. Święty Jan od Krzyża*, Kraków 1991.

Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 2006.

Ratzinger J., *Głód Boga. Kazania z Pentling*, Kraków 2016.

Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, Wrocław 1986.

Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, red. M. Przybył, Poznań 1986.

Stinissen W., *Kiedy zapada noc. Droga modlitwy wewnętrznej*, Kraków 2019.

Śmiarowski H., *Niektóre wskazania duszpasterskie dotyczące konsekrowanych pustelników i pustelnic*, <http://www.ifzk.episkopat.pl> (1.06.2020).

Śmiarowski H., *Stan pustelnic i pustelników. Materiały pomocnicze dla Kościoła w Polsce*, <http://www.ifzk.episkopat.pl> (1.06.2020).

Tomasz od Jezusa OCD, *Itinerarium pustyni*, Poznań 2006.

Wawrzyniec od Zmartwychwstania, *Pisma i rozmowy o praktyce Bożej obecności*, Poznań–Kraków 2002.

Welman H., *Rady ewangeliczne*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin–Kraków 2002, s. 740–741.